२०७९ सालको ऐन नं. ४

हेटौंडा राजपत्र

हेटौंडा उपमहानगरपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्डः ६ संख्याः ४ मितिः२०७९।०९।१४

भाग- २

हेटौंडा उपमहानगरपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७९

प्रस्तावनाः

नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारको सुनिश्चितता गर्नको लागि स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी व्यवस्थालाई सर्वसुलभ बनाउँदै सेवामा समतामूलक पहुँच, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा, स्वास्थ्य सेवा प्रणालीमा सुधार गर्नको लागि समग्र स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन, अनुगमन र नियमन गर्न वाञ्छनीय भएकोले, नेपालको संविधानको धारा २२६ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको नगर सभाले यो ऐन बनाई लागू गरेको छ ।

परिच्छेद -१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम "**हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७९**" रहेको छ।

(२) यो ऐन हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको नगरसभाबाट स्वीकृत भई राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा** : विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) "अस्पताल" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सरकारी अस्पताल, नीजि अस्पताल, सामुदायिक अस्पताल, गैरसरकारी अस्पताल, सहकारी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम सम्झनु पर्छ र सो शब्दले शिक्षण अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।

(ख) "आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा" भन्नाले आकस्मिक घटना वा आपतकालीन अवस्था परी जीवन जोखिमयुक्त अवस्थाका व्यक्तिको जीवनलाई जोखिममुक्त गर्न आवश्यकता अनुसार दिइने प्रारम्भिक सेवालाई सम्झनु पर्छ ।

(ग) "आकस्मिक प्रसुती सेवा" भन्नाले गर्भावस्था, प्रसुती अवस्था वा सुत्केरी अवस्थामा कुनै जटिलता देखा परेमा त्यस्ता जटिलता व्यवस्थापन गर्न चौबिस घण्टा उपलब्ध हुने सेवा सम्झनु पर्छ ।

(घ) "आधारभूत स्वास्थ्य सेवा" भन्नाले उपलब्ध श्रोतको सीमा भित्र रहेर लागत प्रभावकारी र प्रमाणिक तथ्यमा आधारित भई तय गरिएको आम नागरिकको स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकता पूर्तिका लागि प्रतिकारात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक, आयुर्वेदिक तथा अन्य परम्परागत स्वास्थ्य सेवाहरुको सन्तुलित एवं गतिशील तथा बृहत कार्य सूची एवं प्रणाली सम्झनु पर्छ।

(ङ) "आयुर्वेदिक औषधि" भन्नाले आयुर्वेदिक प्रणालीबाट तयार गरिएको औषधि सम्झनु पर्छ ।

(च) "गर्भपतन" भन्नाले गर्भमा रहेको भ्रुण स्वाभाविक रूपमा जन्मन सक्ने हुनुभन्दा अगावै गर्भाशयबाट भ्रुण बाहिर निस्कने वा निकाल्ने काम सम्झनु पर्छ ।

(छ) "गर्भपतन सेवा" भन्नाले गर्भपतन गर्नका लागि इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था र इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी यस ऐन बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी गरिने गर्भपतन सम्झनु पर्छ।

(ज) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्र्तगत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

(झ) "नीजि स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले सार्वजनिक स्वास्थ्य संस्था बाहेकका अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, प्रयोगशाला, डाइग्नोष्टिक सेण्टर, क्लिनिक, पोलिक्लिनिक, पुनर्स्थापना केन्द्र लगायतका स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन सबै प्रकारका मुनाफा कमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्छ।

(ञ) "प्रदेश" भन्नाले बागमती प्रदेश सम्झनु पर्छ ।

(ट) "प्रजनन स्वास्थ्य" भन्नाले सुरक्षित मातृत्व, परिवार योजना, गर्भपतनको कारणबाट उत्पन्न हुने समस्याहरुको रोकथाम र उपचार, किशोरावस्थाको प्रजनन स्वास्थ्य, प्रजनन अंगमा हुने संक्रमण, यौन प्रसारित रोगहरु तथा एच.आई.भि. एड्स, बाँझोपनको रोकथाम र उपचार, नवजात शिशु तथा बालस्वास्थ्य हेरचाह, प्रौढ महिलाहरुको प्रजनन स्वास्थ्य, लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श र उपचार प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवा सम्झनु पर्छ ।

(ठ) "प्राकृतिक विपद् वा गैरप्राकृतिक विपद्" भन्नाले हिमपात, असिना, हिमपहिरो, हिमताल, हिमविस्फोटन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, बाढी, पहिरो तथा भुस्खलन, डुवान, खडेरी, आँधी, हुरी, बतास, शीतलहर, तातो हावाको लहर, चटयाङ्ग, भुकम्प, ज्वालामुखी विस्फोटन, डढेलो, महामारी, अनिकाल, कीट वा शुक्ष्म जीवाणु आतङ्क, पेश तथा चराचुरुङ्गीमा हुने फ्लु, सर्पदंश, जनावर आतङ्क, खानी, हवाई, सडक, जल वा औद्योगिक दुर्घटना, आगलागि विषाक्त ग्याँस, रसायन वा विकिरण चुहावट, ग्याँस विष्फोटन, विषाक्त खाद्य सेवन, वातावरणीय प्रदुषण, वन विनास वा भौतिक संरचनाको क्षती, प्रकोप उद्दारकार्यमा हुने दुर्घटना वा यस्तै अन्य गैरप्राकृतिक विपद्का कारण उत्पन्न विपद् सम्झनु पर्छ ।

(ड) "पालिका" भन्नाले हेटौंडा उपमहानगरपालिका सम्झनु पर्छ ।

(ढ) "वैकल्पिक चिकित्सा सेवा" भन्नाले आयुर्वेदिक चिकित्सा बाहेक हाल प्रचलित होमियोप्याथी, प्राकृतिक, युनानी, अकुपञ्चर सेवा समेतलाई जनाउँछ ।

(ण) "समिति" भन्नाले दफा २२ बमोजिमको समिति सम्झनु पर्छ ।

(त) "संक्रामक रोग" भन्नाले ब्यक्टेरिया, भाइरस वा परजीवीहरुले हुने कुनै पनि रोग, जुन प्रत्यक्ष्य वा अप्रत्यक्ष्य रूपमा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा सार्ने, बहुसंख्यक व्यक्ति प्रभावित हुने सम्भावना भएका रोगलाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले जुनोटिक रोग समेतलाई जनाउछ।

(थ) "सुरक्षित मातृत्व" भन्नाले महिलालाई गर्भवती, प्रसव र सुत्केरी अवस्थामा यस ऐन बमोजिम उपलब्ध गराइने मातृत्व सेवा सम्झनु पर्छ ।

(द) "स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई स्थापना भएको नीजि, सहकारी, सामुदायिक, गैह्र सरकारी तथा सार्वजनिक स्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ।

(ध) "सेवाग्राही" भन्नाले स्वास्थ्य सेवाका लागि स्वास्थ्य संस्थामा आएका वा दर्ता भएका व्यक्ति सम्झनु पर्छ।

(न) "सेवा प्रदायक" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने संस्था वा व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद -२

स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

३. <u>आधारभूत स्वास्थ्य सेवाः</u>

(१) प्रत्येक नगरवासीलाई गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन।

(२) प्रत्येक नगरवासीलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना, शिक्षा, परामर्श सेवा तथा उपचार र सो सम्बन्धी जानकारी प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ ।

(३) प्रत्येक नगरवासीले तोकिए बमोजिमका प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक, प्रशामक (प्यालिएटिभ) स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्न सक्नेछन् ।

(४) पालिकाले उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाबाट तोकिए बमोजिमका विधि वा प्रकृयाबाट निशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउनेछ ।

४. <u>आकस्मिक उपचार सेवा प्रदान गर्नु पर्ने :</u>

(१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाम आएका सेवाग्राही मध्ये जीवन खतरामा परेका, अशक्त हुने अवस्थामा रहेका सेवाग्राहीको प्राथमिकताका आधारमा तत्काल उपचार सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाका सम्पूर्ण उपचार विधिका साथ आवश्यकता अनुसारका अन्य उपचार विधि अपनाउनु पर्नेछ ।

(३) आकस्मिक उपचारको लागि आएका सेवाग्राहीलाई रकम डिपोजिट नगरेको र प्रहरी रिपोर्ट लगायतका अन्य कागजात पेश नगरेको भए तापनि सोही कारणले उपचारबाट वञ्चित गरिने छैन ।

(४) आकस्मिक उपचार सेवा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(५) पालिकाले प्राकृतिक विपद् वा गैरप्राकृतिक विपद्मा परेका व्यक्तिको उपचारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

५. <u>प्रेषण गर्नु पर्ने :</u>

(१) पालिकाले दफा ६ र ७ बमोजिमको सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्य संस्था बीच प्रेषण प्रणाली (Referal System) स्थापना गरी सेवा प्रभावकारी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ ।

(२) कुनै स्वास्थ्य संस्थामा उपचारको लागि आएको सेवाग्राहीलाई आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाबाट उपचार प्रदान गर्न नसकिने अवस्था भएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहीलाई तुरन्त उपचार प्रदान गर्न सक्ने स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नु पर्नेछ । तर आफ्नो संस्थामा उपयुक्त सेवा र सेवा प्रदायक हुँदाहुँदै सेवाग्राहीलाई अर्को स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न पाइने छैन।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सेवाग्राहीको इच्छा बमोजिम निजलाई पायक पर्ने र चाहेको स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न बाधा पुग्ने छैन।

(४) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले कुनै अर्को स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रेषण भई आएका व्यक्तिको सम्बन्धमा गरेका परीक्षण प्रतिवेदनलाई मान्यता दिनु पर्नेछ। तर पूनः परीक्षण गर्नुपर्ने भएमा उपयुक्त आधार र कारण खुलाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद -३

अनुमति, सञ्चालन तथा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

६. **स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमतिः**

(१) यस ऐन बमोजिम अनुमति नलिई कुनै पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न हुँदैन ।

(२) अस्पताल सञ्चालन अनुमति प्रदान गर्दा स्वास्थ्य संस्थाको सेवाको प्रकृति, जनसंख्या, भौगोलिक दुरी र शैया क्षमताको निर्धारण तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(३) स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षण संस्थाले सेवा वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा पालिकाले तोकको प्रोटोकल/मापदण्ड/निर्देशिका अनिवार्य रूपमा पालना गर्नु पर्नेछ ।

७. **शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था :** स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गर्न अनुमति प्राप्त सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले तोकिए बमोजिमको अनुमति दस्तुर र नवीकरण दस्तुर बुभाउनु पर्नेछ ।

८. **पूर्वाधार निर्माण आशय पत्र (लेटर अफ इण्टेण्ट)लिनु पर्ने :**

(१) यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, स्वास्थ्य सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इच्छुक स्वास्थ्य संस्थाले आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने प्रयोजनको लागि आशय पत्र लिनु पर्नेछ ।

(२) आशय पत्र लिने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. **सञ्चालन अनुमतिको लागि अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था :**

(१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थालाई सञ्चालन अनुमति दिनु पूर्व त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले तोकिए बमोजिमको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको प्राविधिक समितिले अनुगमन गरी सिफारिस गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा तोकिएको मापदण्ड पुरा नगरेको पाइएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई मापदण्ड पुरा गर्न तीन महिनासम्मको अवधि दिन सकिनेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निरिक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएको निर्देशन पालना नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई पालिकाले अनुमति दिनेछैन।

१०. **पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्डः** अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्दा तोकिए बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गर्नु पर्नेछ।

११. **सञ्चालन अनुमतिः**

(१) दफा ८ र ९ बमोजिमको आधार पूरा भएपछि दफा १० बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पुरा गरेका स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न आवश्यक कागजात संलग्न गरी पालिका समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन प्राप्त हुन आएमा तीस दिनभित्र पालिकाले प्राविधिक समितिलाई अनुगमन गर्न लगाउनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको प्राविधिक समितिको प्रतिवेदनको आधार र यस ऐनमा उल्लेखित अन्य मापदण्ड पूरा गरेको स्वास्थ्य संस्थालाई पालिकाले पाँच वर्षसम्मको लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न तोकिएको ढाचामा अनुमति दिन सक्नेछ।

१२. **<u>थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गर्न अनुमति लिनु पर्ने :</u>** स्वास्थ्य संस्थाले आफुले सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति पाएको सेवाका अतिरिक्त थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गरी सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमको प्रकृया पुरा गरी पालिकाबाट अनुमति लिनुपर्नेछ ।

१३. **<u>सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले अनुमति प्राप्त गर्न निवेदन दिनु पर्ने :</u>**

(१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले यस ऐन बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पुरा गर्ने प्रयोजनको लागि अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचना अनुसार निवेदन प्राप्त हुन आएमा पालिकाले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई यस ऐन बमोजिम तोकेको पूर्वाधार पुरा गर्नका लागि तीन वर्ष र मापदण्ड कायम गर्नका लागि एक वर्षको समयावधि दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पूर्वाधार वा मापदण्ड पुरा गर्नपर्ने समयावधि थप भएको स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक छ/छ महिनामा प्रगति प्रतिवेदन पालिका समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिमको प्रकृया पुरा गरेको स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ६ बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिनेछ।

(५) यस दफा बमोजिम अनुमतिको लागि निवेदन पेश नगर्ने, निवेदन पेश गरेको भएता पनि निर्धारित अवधिभित्र पूर्वाधार वा मापदण्ड पुरा नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति पालिकाले रद्द गर्न सक्नेछ ।

१४. **<u>स्वास्थ्य संस्था बाहेक अन्यत्रबाट स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने :</u>**

(१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको भन्दा बाहेकका ठाउँबाट स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न चाहेमा पालिकाबाट अनुमति प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरु बाहेक अन्य सेवा प्रदायक संस्थाले स्वास्थ्य सेवा दिन चाहेमा समेत पालिकाबाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धित निकाय र स्वास्थ्य सेवा प्रदायक सम्बन्धित परिषद्मा दर्ता भएको हुनु पर्नेछ।

१५. **<u>नवीकरण गराउनु पर्ने :</u>**

(१) यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन अनुमतिको अवधि समाप्त हुनु भन्दा छ महिना अगावै नवीकरणका लागि पालिकामा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा पालिकाले तोके बमोजिमको दस्तुर लिई पाँच वर्षसम्मको लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालनको अनुमतिपत्र नवीकरण गर्न सक्नेछ।

तर नवीकरण गर्नु पूर्व पालिकाले अनुगमन गर्न वा गराउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र निवेदन पेश गर्न नसकेको मनासिव कारण सहित ६ महिनाभित्र निवेदन पेश गरेमा दोब्बर दस्तुर लिई पालिकाले सेवा सञ्चालन अनुमति नवीकरण गरिदिन सक्नेछ।

(४) उपदफा (२) वा (३) बमोजिमको अवधिभित्र नवीकरणको लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिपत्र स्वत खारेज हुनेछ ।

१६. **<u>दर्ता प्रमाण पत्र राख्नु पर्नेः</u>**

(१) स्वास्थ्य संस्थाले प्राप्त गरेको अनुमतिपत्र सबैले देख्नेगरी स्वास्थ्य संस्थामा राख्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुमतिपत्र डिजिटल रूपमा पनि राख्न सकिनेछ।

१७. **<u>स्वामित्व हस्तान्तरण :</u>**

(१) कुनै पनि व्यक्ति वा संस्थाको नाममा दर्ता भएको स्वास्थ्य संस्थाको स्वामित्व हस्तान्तरण नगरी अन्य व्यक्ति वा संस्थाले सञ्चालन गर्न पाउने छैन।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिमको स्वामित्व हस्तान्तरण गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमको प्रकृया पुरा गर्नु पर्नेछ।

१८. **<u>एक पटक दुई स्वास्थ्य संस्थामा एक व्यक्ति आवद्ध हुन नहुने :</u>** कुनै चिकित्सक वा स्वास्थ्यकर्मी एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थामा एक समयमा सेवा गर्न पाउने छैन ।

१९. **<u>प्रतिवेदन पेश गर्नपर्नेः</u>** स्वास्थ्य संस्थाले आफुले प्रदान गरेको सेवाको तोकिए बमोजिमको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा प्रत्येक वर्ष स्वमूल्याङ्कन गरी आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले दुइ महिनाभित्र पालिका समक्ष तोकिए बमोजिमको ढाँचामा प्रतिवेदन पेश गर्न पर्नेछ ।

२०. **<u>अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था :</u>**

(१) पालिकाले दफा १९ बमोजिम प्रतिवेदनको आधारमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको गुणस्तर तथा मापदण्ड पुरा गरे नगरेको सम्बन्धमा अनुगमन गर्न गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा तोकिएको गुणस्तर वा मापदण्ड पुरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा त्यस्तो संस्थालाई तत्काल सुधारका लागि बढीमा तीन महिनाको अवधि दिन सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सुधार नगरेमा वा दफा १९ बमोजिमको वार्षिक प्रतिवेदन पेश नगरेमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई प्रदान गरेको सेवा पूर्ण वा आंशिकरूपमा तत्काल बन्द गर्न पालिकाले आदेश दिन सक्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम बन्द गर्न आदेश दिनु पूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई मनासिव माफिकको सफाई पेश गर्न मौका दिनु पर्नेछ।

२१. **<u>स्वास्थ्य संस्था गाभिन सक्ने :</u>** सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एक आपसमा गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमका शर्तहरु पुरा गरी अनुमतिको लागि त्यस्ता स्वास्थ्य

संस्थाहरु पालिकामा संयुक्तरूपमा निवेदन दिन सक्नेछन।

परिच्छेद -४

पालिका स्तरीय स्वास्थ्य समिति सम्बन्धी व्यवस्था

२२. **<u>स्वास्थ्य समिति गठन :</u>**

(१) यस ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिमका स्वास्थ्य सम्बन्धी काम कार्यवाहीलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि नीतिगतरूपमा सल्लाह दिन र ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गर्न पालिका स्तरीय स्वास्थ्य समिति गठन हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरु हुनेछनः-

(क) नगर प्रमुख	- संयोजक
(ख) नगर उपप्रमुख	- सह-संयोजक
(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	- सदस्य
(घ) सामाजिक विकास समितिका संयोजक	- सदस्य
(ङ) संयोजकले तोकेको महिला नगर कार्यपालिका सदस्य १ जना	- सदस्य
(च) सामाजिक विकास महाशाखा प्रमुख वा शाखा प्रमुख	- सदस्य
(छ) आर्थिक प्रशासन महाशाखा प्रमुख वा शाखा प्रमुख	- सदस्य
(ज) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले तोकेको स्वास्थ्य शाखाका एक अधिकृत कर्मचारी	- सदस्य सचिव

(४) समितिका सदस्यहरुले नियमानुसार बैठक भत्ता पाउने छन।

२३. **<u>समितिको काम, कर्तव्य अधिकारः</u>**

(१) समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) स्वास्थ्य तथा स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्न नगर सभा तथा नगर कार्यपालिकामा सिफारिस गर्ने,

(ख) स्वास्थ्य सम्बन्धी बहुक्षेत्रीय नीति, योजना तथा कार्यक्रम पुनरावलोकन गरी आवश्यक मार्ग निर्देशन गर्ने,

(ग) स्वास्थ्य सेवाको विभिन्न विषयमा प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सुझाव दिने,

(घ) स्वास्थ्य सम्बन्धी संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त नीति निर्देशन कार्यान्वयनका लागि सुझाव दिने,

(ङ) विदेशी सरकार वा विदेशी गैरसरकारी संस्थाबाट प्राविधिक वा वित्तिय सहयोग प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा संघीय सरकारसङ्ग समन्वय गर्ने,

(च) जनस्वास्थ्यको सम्बन्धमा विकास एंव सुधार गर्न आवश्यक सुझाव दिने,

(छ) स्वास्थ्यसङ्ग सम्बन्धित विषयमा सुझाव प्रस्तुत गर्ने, आवश्यकता अनुसार मापदण्ड, निर्देशिका, कार्याविधि तर्जुमा गर्न परामर्श दिने,

(ज) प्राविधिक समितिबाट सिफारिस भई आएका विभिन्न विषयहरु उपर निर्णय गर्ने,

(झ) आवश्यकता अनुसार उपसमिति बनाउन, विज्ञ आमन्त्रण गरी काम गर्ने, गराउने।

२४. **समितिको बैठक र निर्णयः**

(१) समितिको बैठक संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ।

(२) समितिको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्य उपस्थित भएमा बैठकको लागि गणपुरक संख्या पुगेको मानिनेछ।

(३) बैठकको अध्यक्षता संयोजकले गर्नेछ र नीजको अनुपस्थितिमा सदस्यले आफुहरु मध्येबाट छानेको व्यक्तिले अध्यक्षता गर्नेछ ।

(४) बैठकको निर्णय संयोजक र सदस्य सचिवबाट प्रमाणित गरिनेछ।

(५) बैठक सम्बन्धी अन्य कार्याविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

२५. **प्राविधिक समितिको गठनः**

(१) स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सञ्चालन, स्तरोन्नति, स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्न, मापदण्ड तोक्न तथा तोकिएको मापदण्ड अनुसार सञ्चालन भएका स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन गरी सिफारिस गर्न पालिकामा प्राविधिक समिति गठन हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने प्राविधिक समितिमा देहायका सदस्य हुनेछनः-

(क) सामाजिक विकास समितिका संयोजक	- संयोजक
(ख) सहरी पूर्वाधार विकास महाशाखा प्रमुख	- सदस्य
(ग) कानून अधिकृत	- सदस्य
(घ) नर्सिङ्ग समूहको कर्मचारी	- सदस्य
(ङ) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतबाट तोकिएको हे.ई. समूहको कर्मचारी	- सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) बमोजिम गठन हुने प्राविधिक समितिमा आवश्यकता अनुसार विज्ञहरुलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ।

(४) प्राविधिक समितिले आफ्नो काम कर्तव्य र अधिकार कार्यान्वयन गर्नको लागि उपसमिति बनाई कार्य सम्पादन गर्न सक्नेछ।

२६. **प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकारः**

(१) प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ-

(क) स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धी विभिन्न मापदण्ड तर्जुमा गरी स्वास्थ्य समितिलाई सिफारिस गर्ने,

(ख) स्वास्थ्य संस्थाको प्रत्यायन (एकिडिटेसन) र प्रमाणीकरण (सर्टिफिकेसन) गर्नको लागि मापदण्ड तर्जुमा गरी सो बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको वर्गीकरण गर्न स्वास्थ्य समितिलाई सिफारिस गर्ने,

(ग) प्रत्यायन तथा प्रमाणीकरण मापदण्ड बमोजिम सेवा प्रवाह भए नभएको मूल्याङ्कन गरी स्वास्थ्य समितिलाई सिफारिस गर्ने,

(घ) समितिमा प्राप्त उजुरी उपर छानविन गरी न्युनतम मापदण्ड पुरा नगरेका स्वास्थ्य संस्थाको सेवा आंशिक वा पूर्ण रूपमा बन्द गर्न स्वास्थ्य समिति मार्फत नगर कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्ने।

परिच्छेद -५

प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्था

२७. **प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी :**

(१) पालिकाले प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श तथा सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।

(२) पालिकाले लक्षित समुहलाई स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्य सेवा प्रदायक, शिक्षण संस्था, नागरिक समाज लगायतका संस्था मार्फत तोकिए बमोजिमको सेवा उपलब्ध गराउनेछ।

(३) पालिकाले उपदफा (१) बमोजिमको सेवा सुरक्षित, सर्बसुलभ, गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि मिडवाइफरी सेवा सम्बन्धी मापदण्ड बनाउनेछ।

२८. **सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्यः-**

(१) प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धमा आवश्यक परामर्श, गर्भवती तथा प्रसुती सेवा, गर्भपतनको सेवा तथा प्रजनन सम्बन्धी रोगको निदान, उपचार र प्रेषण सम्बन्धी व्यवस्था प्रचलित कानूनले तोकिए बमोजिम निशुल्क उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुनेछ ।

(२) गर्भवती महिला, सुत्केरी तथा नवजात शिशुको पोषण तथा उपचार सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२९. **भेदभाव गर्न नहुनेः** कुनै स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकले जुनसुकै अवस्थाका सेवाग्राहीलाई कुनै पनि तरिकाले भेदभाव गर्न हुँदैन ।

३०. **आकस्मिक प्रसुती तथा नवजात शिशु सेवा :** प्रसुती सेवा प्रदान गर्ने सरकारी, सामुदायिक तथा नीजि स्वास्थ्य संस्थाले आकस्मिक प्रसुती तथा नवजात शिशु सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

३१. **सुरक्षित गर्भपतन :**

(१) प्रत्येक महिलालाई प्रचलित कानून बमोजिम चिकित्सकको सल्लाह अनुसार सुरक्षित गर्भपतन गर्न/गराउन पाउने अधिकार हुनेछ ।

(२) तर कसैले गर्भमा रहेको भ्रुणको लिङ्ग पहिचान गरी गर्भपतन गर्न वा गराउन हुँदैन।

(३) गर्भवती महिलालाई गर्भको लिङ्ग पहिचान गर्न डर वा त्रास देखाई वा करकापमा पारी वा धम्की दिई वा

ललाई फकाई वा प्रलोभनमा पारी वा अनुचित प्रभाव, झुक्यानमा पारी, जोर जुलुम गरी दवाव दिई वा वाध्य पारी गर्भपतन गर्न गराउन हुँदैन ।

(४) गर्भवती महिलाले सुरक्षित गर्भपतन गराउन चाहेमा बाहेक कसैले बलपूर्वक गर्भपतन गराउने नियतले वा गर्भपतन हुन सक्छ भन्ने जानीजानी वा विश्वास गर्नु पर्ने कुनै काम गरी गर्भपतन गराउन हुँदैन।

(५) सुरक्षित गर्भपतन सेवा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था र इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी बाट मात्र उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(६) उपदफा (५) बमोजिम सेवा उपलब्ध गराउन सेवाको उपयुक्त प्रविधि र प्रकृया तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(७) सुरक्षित गर्भपतनको सेवा प्राप्त गर्न चाहने गर्भवती महिलाले इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था वा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीलाई तोकिए बमोजिमको ढाँचामा मञ्जुरीनामा दिनु पर्नेछ।

(८) उपदफा (७) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि होस ठेगान नभएको, तत्काल मञ्जुरी दिनु नसक्ने अवस्था भएको वा अठार वर्ष उमेर पुरा नगरेको गर्भवती महिलाको हकमा नीजको संरक्षकले मञ्जुरीनामा दिन सक्नेछ।

(९) उपदफा (८) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएता पनि अठार वर्ष भन्दा कम उमेरकी गर्भवती महिलाको हकमा नीजको सर्वोत्तम हितलाई ध्यानमा राखी सुरक्षित गर्भपतन सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

३२. **गोपनियता कायम राखु पर्नेः**

(१) इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था वा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मी गर्भवती महिलाको प्रजनन स्वास्थ्यसग सम्बन्धित सूचना, कागजात तथा नीजलाई प्रदान गरिएको परामर्श र सेवा सम्बन्धी सवै अभिलेख गोप्य राखु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा त्यस्ता सूचना, कागजात तथा परामर्श सेवा सम्बन्धी अभिलेख उपलब्ध गराउन सकिनेछ -

(क) कुनै मुद्दा मामिलाको अनुसन्धान तथा सुनुवाईको सिलसिलामा अनुसन्धान अधिकारी वा अदालतबाट जानकारी माग भएमा,

(ख) सुरक्षित गर्भपतन सेवा सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान वा अनुगमनको उद्देश्यले सम्बद्ध महिलाको परिचय नखुल्ने गरी उद्धरण गर्न,

(ग) सम्बन्धित महिला स्वयंले यस सम्बन्धी अभिलेख माग गरेमा।

३३. **प्रजनन अङ्गमा हुने संक्रमण तथा यौनजन्य रोगः** प्रजनन अङ्गमा हुने संक्रमण, यौन प्रसारित रोगहरु तथा एच. आई. भि. र एड्स लगायतका रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, उपचार तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धी व्यवस्था र सेवा प्रदान गर्नको लागि मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ।

३४. **बाँझोपनको रोकथाम र उपचारः** बाँझोपनको रोकथाम र उपचार सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

३५. लैङ्गिक हिंसामा परेकाको स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी व्यवस्था :

(१) पालिकाले लैङ्गिक हिंसामा परेका व्यक्तिहरुलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श तथा तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा पालिका अर्न्तगतका सबै स्वास्थ्य संस्था मार्फत तोकिए बमोजिम प्रदान गर्नु पर्नेछ।

३६. संस्था सूचीकृत हुने सम्बन्धमा: पालिकाले नीजि, गैरसरकारी तथा सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थालाई तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि तोकिए बमोजिमको शर्त पालना गर्ने गरी सूचीकृत गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद -६

खोप सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

३७. खोप सेवा प्रदान गर्नुपर्ने :

(१) खोपको माध्यमबाट रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, निवारण वा उन्मुलन गरी शिशु, बालबालिका, महिला लगायतका व्यक्तिको मृत्युदर घटाउन तथा खोप सेवाको विकास र विस्तार गर्नका लागि पालिकाले व्यवस्था मिलाउनेछ ।

(२) पालिकाले तोक बमोजिमको खोप सेवा तोकिएका स्वास्थ्य संस्था मार्फत निशुल्क उपलब्ध गराउनेछ।

(३) कुनै पनि खोपको शुल्क लिनुपर्ने भएमा पालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

३८. खोप लगाउन पर्ने :

(१) पालिकाले कुनै रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, निवारण वा उन्मुलन गर्नको लागि अनिवार्य रूपमा खोप लगाउन पर्ने गरी तोक्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको खोप लगाउन सम्बन्धित व्यक्ति, अभिभावक वा संरक्षक कर्तव्य हुनेछ ।

३९. खोप दिनु नहुने : यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि व्यक्तिको स्वास्थ्यको कारण खोप दिन नमिल्ने भएमा खोप दिनु व्यक्तिले त्यस्तो खोप दिनु हुँदैन ।

४०. खोपका विषयमा जानकारी गराउन पर्ने : खोप दिनु व्यक्तिले खोप दिनु अघि खोप लिने व्यक्तिलाई वा नीजको संरक्षक वा अभिभावकलाई मौखिक वा अन्य माध्यमबाट त्यस्तो खोपको प्रकृति, फाइदा र सम्बन्धित असरका बारेमा जानकारी गराउनु पर्नेछ।

४१. खोप सम्बन्धी मापदण्ड : खोप सम्बन्धी मापदण्ड पालिकाले निर्धारण गर्नेछ।

४२. स्वास्थ्यकर्मी जिम्मेवार हुने:

(१) यस ऐन बमोजिम खोप दिने काममा संलग्न हुने सम्बन्धित स्वास्थ्यकर्मी जिम्मेबार हुनेछ ।

(२) सार्वजनिक विदाको दिनमा समेत खोप सेवा अनिवार्य सञ्चालन गर्नु स्वास्थ्यकर्मीको दायित्व हुनेछ।

४३. खोप सञ्चालनमा अवरोध गर्न नहुने : कसैले पनि खोप सेवा सञ्चालन सम्बन्धी काममा कुनै

किसिमको बाधा अवरोध गर्नु हुँदैन।

४४. **अनुमति लिनु पर्ने :**

(१) खोप सेवा सञ्चालन गर्न चाहने नीजि, गैरसरकारी, सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाले पालिकाबाट तोकिए बमोजिम अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खोप सेवाको प्रतिवेदन तोकिएको निकायमा नियमित रूपले पेश गर्नु पर्नेछ।

४५. **खोप सेवाको अभिलेख राख्नुपर्ने :**

(१) खोप दिने व्यक्तिले खोप लगाएका व्यक्तिको अभिलेख अद्यावधिक रूपमा राख्नु पर्नेछ।

(२) खोप दिने व्यक्तिले खोप लगाएको प्रमाण स्वरूप खोप लगाउने व्यक्तिलाई तोकिएको ढाँचामा खोप कार्ड प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(३) खोप लिने व्यक्ति, नीजको संरक्षक वा अभिभावकले खोप कार्ड सुरक्षित राख्नु पर्नेछ।

(४) खोप लगाउन स्वास्थ्य संस्थाले आफुले लगाएको खोपको विवरण सुरक्षित य गोप्य राख्नु पर्नेछ।

(५) खोप लगाएको व्यक्तिको अभिलेख राख्ने प्रयोजनको लागि पालिकाले तोके बमोजिम बायोमेट्रिक अभिलेख समेत राख्न लगाउन सक्नेछ।

४६. **खोपको आपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था :**

(१) खोप आपूर्ति गर्न दर्ता भएका संस्थाले औषधि व्यवस्था बिभागमा दर्ता भएको खोप मात्र आपूर्ति गर्न पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको आपूर्ति गरीने खोप असल उत्पादन प्रकृया अपनाई उत्पादन भएको र विश्व स्वास्थ्य संगठनबाट गुणस्तरयुक्त रहेको भनि प्रमाणित भएको हुनु पर्नेछ।

४७. **खोपको ढुवानी, भण्डारण र वितरण :** खोपको ढुवानी, भण्डारण र वितरण, सोको लागि प्रयोग गरिने उपकरण तथा खोप प्रयोग गर्दाको अवधिसम्म कायम राख्नुपर्ने तापक्रम औषधि व्यवस्था विभागले तोकेको मापदण्ड बमोजिमको हुनु पर्नेछ।

४८. **खोप कोषः**

(१) खोप सम्बन्धी कामको प्रवर्द्धनको लागि खोप कोष नामको एक कोष रहनेछ।

(२) उपदफा (२) बमोजिमको कोषमा देहाय बमोजिमका रकम रहने छनः–

(क) पालिकाबाट प्राप्त रकम,

(ख) नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ग) स्वदेशी व्यक्ति, वित्तिय, सहकारी वा अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम,

(घ) नेपाल सरकारको अनुमति बमोजिम अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(ङ) अन्य श्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) पालिकाले खोप कोषमा प्राप्त हुने रकम "क" वर्गको वाणिज्य बैङ्कमा खाता खोली जम्मा गर्नु पर्नेछ।

(४) रकम खर्च गर्ने तथा खोप कोष सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

४९. **सहयोग तथा समन्वय गर्नु पर्ने :**

(१) खोप सेवा सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक सहयोग गर्नु सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) पालिकाले खोप सेवा सञ्चालन गर्दा संघ र प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गर्नेछ।

परिच्छेद-७

पोषण सम्बन्धी व्यवस्था

५०. **स्तनपानको संरक्षण र संबर्द्धनः**

(१) कुनै पनि नवजातशिशुलाई जन्मदेखि छ महिनासम्म पूर्ण स्तनपान गराउनु आमाको दायित्व हुनेछ।

(२) स्तनपानको संरक्षण र संबर्द्धन गर्न आमाको दुधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु लगायत बाल आहार उत्पादक वा वितरकले छापा, विद्युतीय वा अन्य कुनै पनि माध्यमबाट विज्ञापन वा प्रायोजन गर्न हुँदैन ।

(३) बाल आहार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

५१. **गुणस्तर कायम गर्नु पर्ने :** कुनै पनि प्रकृतिका खाद्य पदार्थ, औषधिजन्य वा पानी लगायतका पदार्थको उत्पादन, भण्डारण वा बिकी वितरणमा तोकिए बमोजिमको गुणस्तर मापदण्ड कायम गर्नु पर्नेछ।

५२. **पानी तथा खाद्यान्नको व्यवस्था :**

(१) उपमहानगरपालिका क्षेत्रभित्रको सवै स्वास्थ्य संस्थामा उपचारको लागि भर्ना भएका सेवाग्राहीलाई निःशुल्क गुणस्तरीय खानपानी र खानाको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको व्यवस्था स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नै परिसर भित्रबाट गर्नु पर्नेछ ।

(३) खानेपानी र खानाको गुणस्तर सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

५३. **शुक्ष्म पोषण सम्बन्धी व्यवस्था :**

(१) पालिकाले आयोडिन, आइरन, फोलिक एसिड लगायतका स्वास्थ्यका लागि आवश्यक पर्ने शुक्ष्म पोषक (Micro Neutrients) तत्व सम्बन्धित खाद्यान्नमा समिश्रण गर्ने व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

(२) पालिकाले उपदफा (१) बमोजिमको काम गर्न कुनै उत्पादक कम्पनी तथा वितरकसङ्ग समन्वय गर्न सक्नेछ।

(३) शुक्ष्म पोषण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद –८

आयुर्वेदिक तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी व्यवस्था

५४. **आयुर्वेदिक तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी व्यवस्था :**

(१) गुणस्तरीय आयुर्वेदिक औषधि उत्पादन सम्बन्धी व्यवस्था आयुर्वेदिक कुशल औषधि मुलुकी संहिताले तोके बमोजिम हुनेछ।

(२) आयुर्वेदिक तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

परिच्छेद -९

स्वास्थ्य अनुसन्धान

५५. स्वास्थ्य अनुसन्धानः

(१) पालिकाले स्वास्थ्य क्षेत्रको समग्र विकासको लागि अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न गराउन विज्ञ समूह रहेको पालिका स्वास्थ्य अनुसन्धान समिति गठन गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा सेवा शर्त र सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ।

५६. प्रयोगात्मक अनुसन्धानको लागि स्वास्थ्य सेवा :

(१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहीलाई प्रयोगात्मक वा अनुसन्धानको प्रयोजनको लागि स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु अघि सोको जानकारी सम्बन्धित सेवाग्राहीलाई गराउनु पर्छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको काम गर्दा सेवाग्राहीलाई प्रारम्भिक स्वास्थ्य उपचार प्रदान गर्न सेवा प्रदायकले लिखित मञ्जुरिनामा लिनु पर्नेछ।

(३) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले स्वास्थ्य सम्बन्धी विषयमा अनुसन्धान गर्न चाहेमा पालिकाले बनाएको मापदण्ड बमोजिम अध्ययन अनुसन्धान गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद -१०

सेवा प्रदायक र सेवाग्राहीको कर्तव्य तथा अधिकार

५७. सेवा प्रदायकको कर्तव्य :

(१) यस ऐन बमोजिम सेवाग्राहीलाई भेदभाव नगरी सेवा प्रदान गर्नु सबै सेवा प्रदायकको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सेवाग्राहीको अवस्थाको आधारमा सेवा प्रदायकले उपचार गर्दा प्राथमिकीकरण गर्न सक्नेछ।

(३) सेवाग्राहीलाई नीजको व्यक्तिगत स्वास्थ्य उपचारसङ्ग सम्बन्धित निर्णय प्रकृयामा सहभागी गराउनु पर्नेछ।

(४) सेवाग्राहीलाई स्वास्थ्य उपचार गर्दा अनावश्मक सर्जरी, निदानका प्रकृया र औषधि सिफारिस गर्नु हुँदैन।

(५) स्वास्थ्यकर्मीले उपचारको क्रममा एक रोगको उपचार गर्नु पर्नेमा अर्को रोगको उपचार वा एक अङ्गको चिरफार गर्नु पर्नेमा अर्को अङ्गको चिरफार गर्नु हुँदैन।

(६) स्वास्थ्यकर्मीको उपदफा (५) बमोजिमको काम गरेको उजुरी परेमा वा शंका लागेमा पालिकाले तत्काल छानविन गराउनु पर्नेछ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम छानविन गर्दा दोषी ठहरिएमा यस ऐन बमोजिम सजायँ हुनेछ ।

५८. सेवाग्राहीलाई जानकारी दिनु पर्ने :

(१) सेवा प्रदायकले देहायको विषयमा सेवाग्राहीलाई जानकारी दिनु पर्नेछः-

(क) प्रत्येक व्यक्तिलाई आफ्नो स्वास्थ्य उपचारको सम्बन्धमा,

(ख) रोगको निदान र उपचारसङ्ग सम्बन्धित सेवाको स्तर र विकल्प सम्बन्धमा,

(ग) हरेक विकल्पसङ्ग सम्बन्धित अनुमानित खर्च र सम्बन्धित परिणाम सम्बन्धमा,

(घ) सेवाग्राहीले स्वास्थ्य सेवा इन्कार गर्न सक्ने र त्यसरी इन्कार गर्दा उत्पन्न हुनसक्ने सम्बन्धित परिणाम जोखिम र दायित्व सम्बन्धमा ।

(२) सेवा प्रदायकले उपदफा (१) बमोजिमको जानकारी दिँदा नीजले बुझ्ने भाषामा दिनु पर्नेछ।

५९. <u>सेवाग्राहीको सहमती लिनु पर्ने :</u>

(१) सेवा प्रदायकले स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउँदा सेवाग्राहीलाई सुशुचित गराई सहमती लिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा सेवाग्राहीको सहमती नलिई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सक्नेछ -

(क) सेवाग्राहीले सहमती प्रदान गर्न नसक्ने अवस्थामा,

(ख) सेवाग्राहीले सहमती दिन नसक्ने अवस्थामा नीजको नजिकको हकवालाले सहमती दिएमा,

(ग) अदालतको आदेश भएमा,

(घ) कुनै व्यक्तिलाई उपचार नगर्दा आम जनस्वास्थ्यमा गम्भीर खतरा उत्पन्न हुन सक्छ भन्ने प्रमाण प्राप्त भई पालिकाले आदेश दिएमा,

(ङ) स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन ढिलाई गरेमा नीजको मृत्यु हुनसक्ने वा स्वास्थ्यमा अपूरणीय क्षती पुग्ने सम्भावना भएमा।

(३) उपदफा (१) मा उल्लेख भए बमोजिमको सुशुचित सहमती अन्य व्यक्तिबाट दिइएको भएमा सहमती दिने व्यक्तिले सम्भव भएसम्म त्यस्तो सहमती प्रदान गर्नु अगावै सेवाग्राही सङ्ग परामर्श लिनु पर्नेछ।

(४) सेवाग्राहीले उपदफा (१) मा उल्लेख भए बमोजिमको सहमती प्रदान गर्न सक्षम नभए तापनि नीजले सो कुरा बुझ्न सक्ने अवस्था भएमा नीजलाई तोकिए बमोजिमको जानकारी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

६०. <u>सेवाग्राहीको कर्तव्य:</u> स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने व्यक्तिले स्वास्थ्यकर्मी र सेवा प्रदायकको मर्यादा र सम्मान गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद –११

नसर्ने रोग सम्बन्धी व्यवस्था

६१. <u>नसर्ने रोगको रोकथाम :</u>

(१) नसर्ने रोगको रोकथाम तथा व्यवस्थापनका लागि स्वास्थ्य परीक्षण गर्नु र गराउनु सबै व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको काम तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६२. <u>मानसिक स्वास्थ्य :</u>

(१) मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिको स्वास्थ्य उपचार तथा मनोसामाजिक परामर्श सम्बन्धमा पालिकाले आवश्यक व्यवस्था गर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्रदान गर्दा कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले भेदभाव गर्न हुँदैन।

(३) मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएको व्यक्तिलाई मानवीय व्यबहार गर्नु पर्नेछ।

(४) कडा खालका मानसिक रोग लागेको व्यक्तिलाई उपचार र पुनर्स्थापनाको लागि स्वास्थ्य संस्थामा लैजाने दायित्व सम्बन्धित परिवार वा संरक्षकको हुनेछ।

(५) मानसिक उपचार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

६३. <u>विद्यालय स्वास्थ्य सेवा तथा स्वास्थ्य शिक्षा :</u>

(१) किशोर किशोरीको प्रजनन स्वास्थ्य लगायतका अन्य स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा, शिक्षा तथा मनोपरामर्श सेवा प्रदान गर्न विद्यालयमा नर्सको व्यवस्था पालिकाले गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खटाइएका नर्सको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त भएको नर्सको सेवा, शर्त र सविधा प्रचलित नियमानुसार हुनेछ।

परिच्छेद -१२

<u>कसुर तथा दण्ड सजायँ</u>

६४. <u>कसुर गरेको मानिनेः</u>

(१) कसैले देहाय बमोजिम काम गरेमा यो ऐन बमोजिमको कसुर गरेको मानिनेछः-

(क) दफा ५ को उपदफा (२) बमोजिम आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा सेवा र स्वास्थ्यकर्मी हुँदाहुंदै सेवाग्राहीलाई अर्को स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गरेमा,

(ख) दफा ६ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमति नलिई स्वास्थ्य संस्था स्थापना वा सञ्चालन गरेमा,

(ग) दफा १२ बमोजिम अनुमति नलिई सेवा वा शाखा विस्तार गरेमा,

(घ) दफा १४ को उपदफा (३) बमोजिम दर्ता नभई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरेमा,

(ङ) दफा १७ को उपदफा (१) बमोजिम स्वामित्व हस्तान्तरण नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेमा,

(च) दफा १८ बमोजिम एक व्यक्तिले एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थामा एक समयमा सेवा गरेमा,

(छ) दफा ३२ बमोजिम भ्रुणको लिङ्ग पहिचान गरी गर्भपतन गरेमा गराएमा वा महिलाको इच्छा विपरीत करकापमा गर्भपतन गराएमा,

(ज) दफा ३३ को उपदफा (१) को वर्खिलाप गर्भपतन गरेमा,

(झ) दफा ४१ बमोजिम खोप दिन नमिल्ने व्यक्तिलाई खोप दिएमा,

(ञ) दफा ४६ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमति नलिई खोप सेवा सञ्चालन गरेमा,

(ट) दफा ४९ बमोजिम खोपको ढुवानी, भण्डारण, वितरण र प्रयोग जस्ता काम मापदण्ड बमोजिम नगरेमा,

नेपाल राजपत्र

(ठ) दफा ५२ को उपदफा (२) बमोजिम आमाको दुधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु लगायत बाल आहार उत्पादक वा वितरकले छापा, विद्युतीय वा कुनै पनि माध्यमबाट विज्ञापन वा प्रायोजन गरेमा,

(ड) दफा ५३ बमोजिम खाद्य पदाथ, औषधिजन्य वा पानी लगायतका पदार्थको उत्पादन, भण्डारण वा बिकी वितरण गर्दा गुणस्तर कायम नगरेमा,

(ढ) दफा ५८ को उपदफा (१) र (३) बमोजिम कुनै पनि प्रयोगात्मक वा अनुसन्धान काम गर्दा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले लिखित मञ्जुरीनामा नलिएमा,

(ण) दफा ५९ को उपदफा (४) बमोजिम अनावश्मक सर्जरी, निदान र औषधि सिफारिस गरेमा,

(त) दफा ५९ को उपदफा (७) बमोजिम दोषी ठहरिएमा,

(थ) दफा ६० को उपदफा (१) बमोजिम सेवाग्राहीलाई जानकारी नगराई उपचार गरेमा,

(द) दफा ६१ को उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा सेवाग्राहीलाई सुशुचित गराई सहमती नलिएमा,

(ध) दफा ७१ को उपदफा (१) बमोजिम आपतकालीन अवस्थामा स्वास्थ्य संस्था बन्द गरेमा,

(न) दफा ७१ को उपदफा (३) बमोजिम सेवाप्रदायक तोकिएको वा खटाएको ठाउँमा नगएमा,

(प) दफा ७३ को उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि अवाञ्छीत काम गरेमा,

(फ) दफा ७८ को उपदफा (२) बमोजिम जनमानसमा भ्रम पूर्ण र असर पार्ने सूचना प्रकाशन तथा प्रसारण गरेमा,

(ब) दफा ७९ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमती नलिई रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गरेमा,

(भ) दफा ८२ बमोजिम गोपनियता भङ्ग गरेमा।

६५. <u>दण्ड सजायँ हुने :</u>

(१) दफा ६६ बमोजिमको कसुर गरेमा देहाय बमोजिमको सजायँ हुनेछ-

(क) खण्ड (क) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रुपैंया पच्चीस हजार र दोस्रो पटक गरेमा दोब्बर र तश्रो पटक देखि रुपैयाँ पाँच लाख जरिवाना।

(ख) खण्ड (ख) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया एक लाख जरिवाना र स्वास्थ्य संस्था बन्द।

(ग) खण्ड (ग) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया पच्चीस हजार देखि रुपैंया एक लाखसम्म जरिवाना।

(घ) खण्ड (घ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया एक लाख जरिवाना वा संस्था बन्द वा दुवै।

(ङ) खण्ड (ङ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया पच्चीस हजार देखि रुपैंया एक लाखसम्म जरिवाना।

(च) खण्ड (च) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया पचास हजार जरिवाना ।

(छ) खण्ड (छ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया पचास हजार जरिवाना ।

(ज) खण्ड (ज) भ्रुणको लिङ्ग पहिचान गरी गर्भपतन गर्ने गराउनेलाई एक वर्षसम्म कैद वा महिलाको

सहमती विना जवरजस्ती गर्भपतन गर्ने गराउनेलाई गर्भको अवधि हेरी रुपैंया दश हजारदेखि पचास हजारसम्म जरिवाना र एकवर्ष देखि पाँच वर्षसम्म कैद वा दुवै।

(झ) खण्ड (झ) बमोजिम कसुर भएमा संस्थाको हकमा एक लाख र व्यक्तिको हकमा पचास हजारसम्म जरिवाना।

(ञ) खण्ड (ञ) बमोजिम दिनु नपर्ने व्यक्तिलाई खोप दिएमा रुपैंया पाँच हजार जरिवाना।

(ट) खण्ड (ट) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया एक लाख जरिवाना वा संस्था बन्द वा दुवै।

(ठ) खण्ड (ठ) बमोजिमको कसुर उत्पादकले गरेमा रुपैंया एक लाख, भण्डारकले गरेमा रुपैंया पचास हजार र बिक्री वितरकले गरेमा रुपैंया पच्चीस हजार जरिवाना।

(ड) खण्ड (ड) बमोजिम कसुर गरेमा रुपैंया पच्चीस हजार र विज्ञापन बन्द गर्ने र पटक पटक गरेमा रुपैंया एक लाखसम्म जरिवाना तथा कम्पनी बन्द।

(ढ) खण्ड (ढ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रुपैंया पाँच हजार देखि रुपैंया पच्चीस हजारसम्म र दोश्रो पटक देखि माथि रुपैंया एक लाखसम्म जरिवाना।

(ण) खण्ड (ण) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रुपैंया पच्चीस हजार जरिवाना र अनुसन्धान बन्द गराउन सकिने।

(त) खण्ड (त) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया पाँच हजारदेखि पचास हजारसम्म जरिवाना।

(थ) खण्ड (थ) बमोजिमको कसुर गर्नेलाई रुपैंया एक लाख देखि पाँच लाखसम्म जरिवाना र सम्बन्धित स्वास्थ्यकर्मीको इजाजत खारेजीसम्म।

(द) खण्ड (द) बमोजिम कसुर गरेमा रुपैंया पाँचहजार देखि रुपैंया पच्चीस हजारसम्म जरिवाना।

(ध) खण्ड (ध) बमोजिम कसुर गरेमा रुपैंया पाँचहजार देखि रुपैंया पच्चीस हजारसम्म जरिवाना।

(न) खण्ड (न) बमोजिम कसुर गरेमा रुपैंया पचास हजार जरिवाना र संस्था बन्द समेत गर्न सक्ने।

(प) खण्ड (प) बमोजिम कसुर गरेमा रुपैंया पाँचहजार देखि रुपैंया पच्चीस हजारसम्म जरिवाना ।

(फ) खण्ड (फ) बमोजिम कसुर गरेमा रुपैंया पच्चीस हजारसम्म जरिवाना।

(ब) खण्ड (ब) बमोजिम कसुर गरेमा रुपैंया पचास हजारसम्म जरिवाना।

(भ) खण्ड (भ) बमोजिम कसुर गरेमा रुपैंया पच्चीस हजारसम्म जरिवाना।

(२) माथि उल्लेखित गरिएका सजायँमध्ये अदालतको प्रकृयाबाट फैसला भएकाको हकमा चित्त नबुझेमा पैंतीस दिनभित्र उच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ।

६६. <u>सरकारवादी हुनेः-</u>

(१) दफा ६६ बमोजिमको कसुर सरकार वादी हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कसुर सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐनको अनुसूची-२ मा परेको मानिनेछ।

६७. <u>मुद्दा हेर्ने अधिकारः</u> यस ऐन अर्न्तगतको कसुर सम्बन्धी मुद्दाको सुरु कारवाही र किनारा गर्ने

अधिकार जिल्ला अदालतलाई हुनेछ।

६८. **हद म्याद:** दफा ६६ बमोजिमको कसुरका सम्बन्धमा मर्का पर्ने व्यक्तिले मुद्दा गर्नुपर्ने कारण उत्पन्न भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद -१३

विविध

६९. **आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन:**

(१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले, स्वास्थ्य सम्बन्धी काम कारवाही जस्तोसुकै आपतकालीन अवस्थामा समेत बन्द गर्नु हुँदैन।

(२) पालिकाले आपतकालीन अवस्थामा स्वास्थ्य सेवा सुचारु गर्नका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ।

(३) पालिकाले आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकलाई तोक्न वा खटाउन सक्नेछ।

(४) आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकले पालिकासँग समन्वय गरेर एकद्वार प्रणाली मार्फत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ।

(५) आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि पालिकाले आपतकालीन काम सञ्चालन केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्नेछ।

७०. **मानव श्रोतको व्यवस्थापन :**

(१) पालिकाले स्वास्थ्य सेवामा आवश्यक मानव श्रोतको उत्पादन, उपभोग, विकास तथा वितरण सम्बन्धी काम व्यबस्थित गर्न मानव श्रोत सम्बन्धी योजना बनाउनेछ ।

(२) मानव श्रोत तथा तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्दा जनसंख्या, स्वास्थ्य सेवा र स्वास्थ्यकर्मीको अनुपात मापदण्डमा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७१. **स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थाको सुरक्षा :**

(१) कसैले पनि स्वास्थ्य उपचारको विषयमा स्वास्थ्यकर्मीलाई घेराउ, अपमानजनक व्यबहार, धाकधम्की, हातपात वा स्वास्थ्य संस्थामा तोडपोड, आगजनी, नारावाजी वा यस्तै प्रकृतिका अन्य कुनै अवाञ्छीत काम गर्न हुँदैन।

(२) कसैले कुनै स्वास्थ्यकर्मी उपर वा स्वास्थ्य संस्थामा उपदफा (१) बमोजिमको काम गर्न लागेमा त्यस्तो स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थाले स्थानीय प्रशासनसङ्ग सुरक्षा माग गरेमा तत्काल सुरक्षा दिनु पर्नेछ।

(३) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थाको सुरक्षा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानूनमा तोकिए बमोजिम हुनेछ।

७२. **जोखिमयुक्त पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षा :**

(१) जोखिमयुक्त कार्य क्षेत्रको प्रकृति, वर्गीकरण र अन्य व्यवस्था पालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको क्षेत्रमा काम गर्ने सेवा प्रदायकको सुरक्षाको लागि सम्बन्धित रोजगारदाताले यथेष्ट उपायहरु अबलम्बन गर्नु पर्नेछ।

(३) कामको सिलसिलामा कार्य स्थलमा कुनै औजार उपकरणले वा कुनै उत्पादन सामाग्रीले वा रसायनले कुनै कर्मचारी घाइते, अपाङ्ग वा मृत्यु भएमा वा गम्भीर संक्रमण वा सेवाग्राही भएमा स्वास्थ्य उपचार र उचित क्षतिपूर्ति समेतको व्यवस्था सम्बन्धित रोजगायदाताले गर्नु पर्नेछ।

(४) तोके बमोजिमको उच्च जोखिमयुक्त क्षेत्रमा काम गर्ने कामदार वा कर्मचारीको अनिवार्य रूपमा स्वास्थ्य बिमा गर्नु पर्नेछ।

७३. **<u>विषेश स्वास्थ्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमः</u>** पालिकाले महिला, बालबालिका, किशोर किशोरी, दलित, द्वन्द्वपीडित, शहीद परिवार, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरिक तथा विपन्न परिवार लगायतका प्रचलित कानूनले तोकका अन्य समुहलाई विशेष सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ।

७४. **<u>स्वास्थ्यजन्य फोहरमैला व्यवस्थापनः</u>**

(१) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्था सरसफाईयुक्त हुनु पर्नेछ।

(२) स्वास्थ्य संस्थामा उत्पन्न हुने स्वास्थ्यजन्य फोहरमैलाको उपयुक्त विधि र प्रकृया बमोजिम व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

७५. **<u>संक्रामक रोगको रोकथाम, सूचना तथा उपचारः</u>**

(१) पालिकाको कुनै भागमा कुनै संक्रामक रोग फैलिएमा वा फैलिने सम्भावना देखिएमा त्यस्तो योगको रोकथाम, नियन्त्रण वा निर्मुल गर्न पालिकाले आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ ।

(२) तोकिए बमोजिमका संक्रामक रोगबाट कुनै व्यक्ति वा समुह प्रभावित भएमा सो को जानकारी स्वास्थ्य संस्था, स्थानीय वडा कार्यालय वा पालिकालाई दिनु सबैको कर्तव्य हुनेछ।

(३) पालिकाले उपदफा (२) बमोजिमको जानकारी प्राप्त भएमा तत्काल विद्युतीय तथा छापा माध्यमबाट सर्वसाधारणले बुझ्ने भाषामा सूचना सप्रेषण गर्नु पर्नेछ।

७६. **<u>स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार :</u>**

(१) कुनै पनि संस्थाले स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार सामाग्री निर्माण गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका सामाग्री निर्माण गर्दा जनमानसमा भ्रम पार्ने र असर पार्ने प्रकृतिको सामाग्री, विज्ञापन छापा, विद्युतीय वा कुनै पनि माध्यमबाट संप्रेषण गर्न हुँदैन।

(३) स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७७. **<u>रक्तसञ्चार सम्बन्धी सेवाः</u>**

(१) रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गर्न चाहने संस्थाले संघीय कानुन बमोजिम अनुमति लिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति प्राप्त संस्थाले रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थामा रक्तसञ्चार

इकाई खडा गरी आवश्यकता अनुसार जुनसुकै स्वास्थ्य संस्थामा रक्तसञ्चार सेवा उपलब्ध गराउन पर्नेछ।

७८. **शव परीक्षण :** शव परीक्षण प्रचलित संघीय कानून बमोजिम गर्नु पर्नेछ।

७९. **गुनासो सुनुवाईः** स्वास्थ्य संस्थामा गुनासो व्यवस्थापन, सूचना अधिकारी र नागरिक बडापत्रको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

८०. **गोपनियता सम्बन्धी :** स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्दा सेवाग्राहीको स्वास्थ्य अवस्था, निदान र उपचार लगायतका सूचना सेवाग्राहीलाई बाहेक अन्यलाई गोप्य राख्नु पर्नेछ। तर देहायको अवस्थामा सूचना उपलब्ध गराउन वा सार्वजनिक गर्न बाधा पर्ने छैन।

(क) सेवाग्राहीले लिखित सहमती दिएमा,

(ख) प्रचलित कानून बमोजिम माग भई आएमा।

८१. **अभिलेख राख्नु पर्ने :** प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफुले प्रदान गरेको स्वास्थ्य सेवा तथा सेवाग्राहीको अभिलेख तोकिएको ढाँचामा राख्नु पर्नेछ।

८२. **जन्म र मृत्युको प्रमाणपत्र :**

(१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा जन्मेको शिशुको बाबु वा आमाको नाम राखी बाबु वा आमालाई शिशु जन्मको प्रमाणपत्र तोकिएको ढाँचामा दिनु पर्नेछ।

(२) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा मृत्यु भएका व्यक्तिको मृत्यु प्रमाणपत्र तोकिएको ढाँचामा दिनु पर्नेछ।

८३. **अधिकार प्रत्यायोजन :** पालिकाले यस ऐन बमोजिम आफुलाई प्राप्त अधिकार मध्ये आवश्यकता अनुसार केही अधिकारहरु आफ्नो मातहतका इकाई वा कर्मचारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ।

८४. **नियम, निर्देशिका, कार्याविधि तथा मापदण्ड :** यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि नगर कार्यपालिकाले आवश्यक नियम, निर्देशिका, कार्याविधि तथा मापदण्ड बनाउन सक्नेछ।

८५. **खारेजी तथा बचाउः** हेटौंडा उपमहानगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाई सेवा ऐन, २०७४ खारेज गरिएकोछ । सो ऐन अनुसार गरिएका कामकारवाही यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ।

आज्ञाले

शिवराज चौलागाई

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

नेपाल राजपत्र